

Kelemen Roland¹

A legitimációs kivételes hatalom fogalmi rendszere

A kivételes állapot alapvetően a jogállam egyes határszituációira értelmezhető, míg a kivételes hatalom a jogállam sajátos jogi rezsime. A történeti tapasztalásokból azonban leszűrhető egy ettől eltérő típusú kivételes állapoti és hatalmi közeg, amelynek nem jogi, hanem sokkal inkább hatalmi/legitimációs jellemzői vannak. Ezekről két esetben beszélhetünk. (1) Az egyik, ha az állam az alkotmányos rend elleni támadást nem tudja visszaverni, hiszen ekkor a korábbi főhatalmat gyakorló államalakulat megszűnik létezni, és a helyét egy új legitimitást teremtő forradalmi államalakulat veszi át. (2) A másik ilyen típusú esetkör, amikor külső támadás elleni sikertelen védekezés esetén az állam területét részben vagy egészben megszállják. Bár utóbbit az ENSZ Alapokmánya tiltja, tehát jogellenes cselekmény,² azonban az orosz–ukrán konfliktus során az Oroszország által annektált Krím félsziget példája mutatja, hogy a gyakorlatban továbbra is létező területszerzésről van szó.

Ezek a kivételes állapotok inkább hatalomelméleti vagy legitimációs, mintsem jogrendi kategóriák. Előbbi esetről akkor van szó, ha a barát-ellenség megkülönböztetés olyan intenzívvé válik, hogy a fennálló rend politikai csatározásainak legitim és szürkezőnába tartozó keretei már nem képesek kordában tartani a harcot. Ennek oka, hogy az egyik fél a másikat oly mértékben kiszolgáltatottá teszi, hogy az saját léte vagy érdekei védelmében a fennálló kereteket áthágja, és erőszakos módon érvényesíti saját akaratát, vagyis a harc „háborús” eszközéhez nyúl, mivel a hatalom megragadásának legkézenfekvőbb eszköze a másik létének létszerű tagadása.

Ez nemcsak azt jelenti, hogy a jogállami keretek megszűntek, hanem azt is, hogy bár a fennálló rend biztosít megfelelő terrénut a demokratikus, jogállami politikai harc folytatására, csupán a megerősödő „ellenség” oldal saját politikai érdekeit a fennálló jogrend keretei között már nem tudja, vagy számára nem elégséges mértékben képes érvényre juttatni.

¹ Tanársegéd, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszék; tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék. Kapcsolat: kelemen.roland@uni-nke.hu.

² Kende Tamás et al. (szerk.): *Nemzetközi jog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 345.

A legitimációs kivételes hatalom jellemzése

A kivételes hatalom úgynevezett hatalmi/legitimációs típusainak vizsgálata esetében az elején szükséges rögzíteni, hogy ezek nem értelmezhetők jogrendi típusként, hiszen ezen kivételes állapotokban – legyen szó akár forradalmiról, akár ellenforradalmiról – a jogrend részlegesen vagy teljesen megszűnik létezni, így nem jelenthet külön jogi eszközparkot a végrehajtó számára, és főként nem olyat, amely a jogállam kereteit kívánja biztosítani legalább minimális szinten. Így ezen kivételes hatalmak jóval inkább takarnak hatalomgyakorlási mechanizmust – technikát –, szükségszerűséget.

A kivételes hatalom mint hatalomgyakorlási mechanizmus jelen esetben azt jelenti, hogy a hatalmat birtokló hatalmának megszerzésétől milyen folyamaton keresztül kíván eljutni a hatalmának legitimációjához. Valós tartalommal ezt a mechanizmust a hatalomgyakorlási technikák, vagyis a ténylegesen megjelenő, akár előre – legalábbis önmagának – definiált cselekvési minták töltik meg (például öngazolási eszközök, eszmék, terrorral, erőszakkal való viszony, a kitűzött cél stb.). Itt nagy szerepe van a külső körülményekhez való alkalmazkodóképességnek, így a hatalomgyakorlási szükségszerűségek felülírhatják az előzetesen meghatározott cselekvési mintákat, módosíthatnak egy-egy ilyen állapotban tapasztalható radikalizmust, a cél érdekében megjelenő öngazolás pedig erőszakos jelleget ölthet. Ezen kivételes állapotokban a jog nem eszközparkot kínál, hanem sokkal inkább eszközként funkcionál egy legitimációs folyamat során – hiszen a legitimációs kivételes hatalom saját rendet, jogrendet kíván konstituálni. Ugyanis a legitimáció nemcsak új hatalmi rendszer kialakítását jelenti, hanem jogrendszer alapítását, társadalom alapítását, vagyis az elitek újrendeződését, a társadalmi értékek eltolódását, sőt újradefiniálását.³ A legitimációs folyamat során tehát az addigi állami, társadalmi rendet lerombolják, átalakítják, és új rendet képeznek le.

Ennek folyamatához értelmezni szükséges Schmitt rendkívül erős kezdőmondatát, amely szerint a „szuverén az, aki a kivételes állapotról dönt”.⁴ „Azonban sem a kivételes állapotok léte, sem pedig a bevezetésének szükségességéről való döntés nem jogi, hanem politikai probléma”,⁵ ugyanis „[...] a döntés nem a normatartalomtól következik, mivel a szuverént e tisztán hatalmi-politikai kérdésben a döntés megtételére a norma (ti. alkotmány) pusztán felhatalmazza”.⁶ Itt szembevetve Schmitt ezen érvelésével annyi rögzítendő, hogy ha a kivételes hatalom jogrendi intézmény, akkor azonban a döntéshozó alkotmányos keretekhez van

³ François Furet: *A forradalomról*. Budapest, Európa, 2006. 57.

⁴ Carl Schmitt: *Politikai teológia*. Ford. Paczolay Péter. Budapest, ELTE ÁJK, 1992 [1922]. 1.

⁵ Szigeti Péter: A decizionizmus két terepe Carl Schmittnél: a szuverenitás makro- és bírói ítélet mikroszintjén. *Világosság*, 44. (2003), 7–8. 104.

⁶ Uo. 104.

kötve, meghatározott tényálláshoz, elrendelési mechanizmushoz, és nem elhanyagolható módon a döntéshozó a legitimációs lánc révén csatlakozva van a tényleges szuverénhez (a néphez), méghozzá a lehető legkevesebb láncszem választja el tőle.

Így Schmitt fentebbi, szuverénről alkotott gondolata átvezet a kivételes hatalom fogalmi hálójának másik részére, a forradalmi és ellenforradalmi kivételes hatalomra. Ugyanis – ahogy Schmitt megjegyzi –, ez a fenti gondolatkezdő definíciója az, amely leginkább alkalmas a szuverenitás fogalmának meghatározására. Pontosan ebből a fogalomból kiindulva határolhatjuk el egymástól az egyes kivételes állapotokat, vagyis azt, hogy alkotmányos vagy legitimációs kivételes állapotról beszélünk-e. Tudniillik a kivételes hatalomról való döntés átszármaztatása pontosan mutatja a hatalmi viszonyokat, a döntés lehetőségét. Sőt kézenfekvő megfordítani Schmitt szuverén fogalmát, és azt mondani, hogy szuverén az, aki a kivételes hatalom kivezetéséről, vagyis a normál állapot fennállásáról dönt. Hiszen annak személye vagy pedig azon intézmény, amely ezt megteszi, az, aki/amely a kivételes hatalom megszűnése után a tényleges hatalmat birtokolja. Ha a szervek megegyeznek, akkor az alkotmányos kivételes állapot sikeresen birkózott meg a létét fenyegető veszélyekkel. Átszármazás esetében azonban a három legitimációs típusú kivételes hatalom valamelyikének győzelme realizálódott.

„A társadalmi forradalmak elementáris erejű társadalmi tények, embereket, politikai irányzatokat, intézményeket magukkal ragadó és újakat létrehozó viharok, amelyek joghatásukat tekintve vis major jogi tényeknek minősülnek.”⁷ Az egyes ilyen elementáris forradalmi típusok közötti eltérés az, hogy miként reagálnak a folyamat kezdőpontján lévő korábbi hatalom birtokosai által létrehozott általános (alkotmányos) rendre. Létérdeke a kialakuló hatalmi rezsimnek, hogy „a múltbeli viselkedésüknek és jelenbeli szerepüknek koherens értelme legyen, hogy közben semmiképp se lehessen eltéríteni vagy kisajátítani. Legitimációnak vitathatatlanak kell maradnia [...]”,⁸ tehát a teljes legitimációs folyamat során történetileg, vagyis visszafelé fordulva is fent kell tartani az önigazolást, hiszen az ebben való törés a legitimációs folyamat töréséhez vezet, amely újabb hatalmi gócpontok kialakulását eredményezheti.

A forradalmi vagy legitimációs kivételes hatalmak elhatárolásának az alapja tehát a korábbi rendhez való viszonyulás, amelynek önmeghatározó jellege van. Hiszen önmagában szimbólumként, eszmeként jelenik meg az előző rendszer tagadása vagy egy korábbi rendhez való visszanyúlás. Ennek alapján kétféle legitimációs kivételes hatalmat tudunk elkülöníteni: a forradalmi és az ellenforradalmi.

⁷ Szigeti Péter: A decizionizmus két terepe Carl Schmittnél – szuverenitás makro- és a bírói ítélet mikroszintjén. In Cs. Kiss Lajos (szerk.): *Carl Schmitt jogtudománya – Tanulmányok Carl Schmitttről*. Budapest, Gondolat, 2004. 340.

⁸ Furet (2006): i. m. 16.

A forradalmi kivételes hatalom szembehelyezkedik a korábbi általános (alkotmányos) renddel, míg az ellenforradalmi kivételes hatalom kifejezetten a forradalom előtti renddel legitimálja önmagát. A forradalmi kivételes hatalom esetében több fokozatot kell elkülöníteni az egyes altípusok intenzitása alapján. (1) Az első csoportba azok tartoznak, amelyek bár szembehelyezkednek a korábbi renddel, annak szabályait felhasználva hozzák létre saját rendjüket, és alakítják ki saját jogrendszerüket. Ezeket nevezhetjük alkotmányos vagy bársonyos forradalmaknak. (2) Ezzel szemben a teljes *vis maior* állapotig elvezető forradalmak minden hatalmi kérdésben szembehelyezkednek a korábbi renddel, és annak felszámolása révén törekednek új, saját rend kialakítására; ezek az úgynevezett *tabula rasa* forradalmak.

A forradalmi és ellenforradalmi kivételes hatalom megértésének alapját jelentheti Schmitt két diktátortípusa: a szuverén és a komisszárius diktátor. Mindkettőnek van egy sajátos függősége – az elsőnek, hogy alkotmányt adjon az új rendnek, a másodiknak pedig, hogy a korábbi alkotmányos rendet helyreállítsa; tehát mindkettő „vágya” egy általános alkotmányos rend elérése, megvalósítása.

Bár időben az ellenforradalmi a forradalmi kivételes hatalmat követi, mégis célszerű előbb ezt vizsgálni, ugyanis feltételez magának egyfajta felhatalmazást a korábbi alkotmányos rendszertől. Itt mondható az, hogy „transzcendálja az alkotmányt, annak védelme céljából; hivatkozási alapja a *pouvoir constitué*”.⁹ Valójában azonban nem ez a kialakuló rendszer függesztette fel az alkotmányos rendet, hiszen ez már a szükségállapot szabályok alkalmazása során megtörtént. Eme alkotmány ezen esetben nem más, mint az ellenforradalmi politikai erők legitimációs forrása.

Ebből következőleg az itt megjelenő alkotmányos hatalom azonosnak tekinthető a korábbi rend alkotmányos hatalmával, amely ennek ellenére már nem azonosítható teljes egészében a korábbi alkotmányos renddel, hiszen a legitimációs kivételes hatalom arra hatást gyakorolt, sőt ha átmenetileg is, de felszámolta azt.

Annyi viszont következik ebből a *pouvoir constitué*-ből, hogy az általa kialakított korábbi szokások, szabályok kötöttségként jelennek meg az új rendben, egyfajta megbízó és megbízotti viszonyt hoznak létre a hatalom korábbi és kiforróban lévő jelenlegi birtokosai között annak érdekében, hogy helyreállítsák az általános alkotmányos rendet. Ennek okán viszont ez a korábbi rend kötöttségként is meg kellene, hogy jelenjen, viszont a tényleges hatalmi harcban, ahol a szemben álló totális megsemmisítése jelenti a győzelmet, ez nem egészében lehetséges.¹⁰ A korábbi

⁹ Pethő Sándor: *Norma és kivétel – Carl Schmitt útja a totális állam felé*. Budapest, Doxa Könyvek, 1993. 142.

¹⁰ Carl Schmitt: *Dictatorship. From the origin of the modern concept of sovereignty to proletarian class struggle*. Cambridge, Polity, 2014 [1921]. 26–27.

alkotmányos renddel való szerződéskötés lehetővé teszi az ellenforradalmi kivételes hatalom számára, hogy erre hivatkozva a nemzetközi térben is megjelenjen, és ott kapcsolatokat teremtsen, ezzel is igazolva saját tényleges létezését.¹¹

Összefoglalva tehát az ellenforradalmi kivételes hatalom omnipotenciájának alapját a korábbi alkotmányos renddel való szerződéskötés adja,¹² amely révén egyetlen célja van: a korábbi alkotmányos rend ismételt kialakítása. Azonban ennek során mégis egy sajátosan új hatalmi rendet alakít ki, amely csak legitimációs alapként tekint már a korábbi rendre.

A szuverén diktatúra, amely azonosítható a forradalmi kivételes hatalommal, ezzel szemben „nem egyszerűen az alkotmányos rend felfüggesztésére, hanem egy olyan helyzet létrehozására törekszik, mely lehetővé teszi egy új alkotmány létrehívását”.¹³ Ebből adódóan a forradalmi kivételes hatalom olyan rend, amelyet a forradalom maga konstituál. Célja, hogy ezen rend által olyan rendet teremtsen, amely lehetővé teszi, hogy az általa kívánt általános alkotmányos rendet létrehozassa.¹⁴

Ez az alkotmányos rend az ideális alkotmány képében korporálódik. Magát a forradalmi feszültséget is az teremti, hogy „minden harcoló párt csak a saját politikai követeléseinek megfelelő alkotmányt ismeri el igazi alkotmánynak. Ha az elvi politikai és társadalmi ellentétek nagyon élesek, akkor ez könnyen oda vezethet, hogy egy párt minden olyan alkotmánytól, amelyik nem elégíti ki követeléseit, elvitatja az alkotmány nevét.”¹⁵ Az ideális alkotmány létrehozásának lehetőségét „végső soron a politikai erőviszonyoktól függő”¹⁶ képesség határozza meg. Ugyanis „az alkotmányozó hatalom az a (politikai) erő és autoritás, amelyik abban a helyzetben van, hogy az alkotmányt normatív érvényességi igénnyel létrehozza, hordozza és megszüntesse”.¹⁷

Amikor a fennálló alkotmányos rendszerrel szemben kívánják tehát megvalósítani ezt az ideális alkotmányt, akkor ehhez az kell, hogy ez a politikai erő át tudjon alakulni forradalmi kivételes hatalommá, és vagy a korábbi rend egyes elemeit felhasználva (bársonyos forradalom), vagy azt teljesen felszámolva (*tabula rasa* forradalom) létrehozzon egy tényleges alkotmányos rendet.

Ennek megalkotása előfeltételezi a megvalósított politikai egységet, vagyis a tényleges rend kialakítását, ugyanis „nem úgy van, hogy a politikai egység

¹¹ Schmitt (2014): i. m. 29.

¹² Uo. 112.

¹³ Pethő (1993): i. m. 142.

¹⁴ Schmitt (2014): i. m. 119.

¹⁵ Szilágyi Péter: A Verfassungslehre, mint különös és különleges államelmélet. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, (2017), 10. 10.

¹⁶ Pethő (1993): i. m. 143.

¹⁷ Szilágyi (2017): i. m. 18.

csak azután keletkezik, hogy egy alkotmány adatik”.¹⁸ A bársonyos forradalom esetében ez annyit tesz, hogy a korábbi politikai rend már nem képes az erőszak-szervek által fenntartani a korábbi rendet, és saját totális megsemmisítését megelőzve kompromisszumot köt a kiforróban lévő új rend képviselőivel, ezzel is átmentve valamit a hatalmából.

Mindkettő esetében tetten érhető a korábbi jogrendszer átalakítása. A bársonyos forradalom és az ellenforradalom esetében a jogrendszer transzformációja részleges, hiszen minden olyan jogszabályt meghagynak, amely alkalmas arra, hogy az újfajta társadalmi, gazdasági és mindenekelőtt politikai rendet kiszolgálja, még ha az eredeti rendeltetésétől, értelmezésétől a törvények el is térnek. Az ellenforradalmi emellett szükségszerűen tagadja a forradalmi jogalkotás minden termékét. A *tabula rasa* jellegű forradalom esetében azonban a lehető legteljesebb a jogrendszer cseréje, hiszen a jog szükségszerűen ideológiai támaszként is megjelenik az átalakulás során, amely végül lehet pozitív kicsengésű (például a polgári forradalmak jogrendi transzformációja), viszont lehet teljesen politikai alárendeltségű is (lásd például a Szovjetunió korai alkotmányozási folyamatát). Emellett az is kirajzolódik, hogy a jogrend a kialakuló új politikai rend legitímációs időszakában egyáltalán nem jelent korlátozást, azonban ha ez az állapot fennmarad a legitímációs folyamat után is, akkor az állam totaliter jelleget ölt, és mondhatni a kivételesség nyer általánosságot.

A jogrendszeren túl ki kell még térni olyan általános jellemzőkre, amelyek szükségszerű velejárói a legitímációs kivételes hatalmaknak. Ilyen többek között a szimbólum, a sajátos eszme, a decízió viszonya a joggal, az erőszak-szervek kérése és a hatalom reprezentációja.

Mindegyik legitímációs kivételes állapot esetében az átalakulásnak, a legitímációnak szüksége van sajátos eszmékre, szimbólumokra. Az egyik ilyen szimbólum szükségszerűen maga a forradalom, hiszen a forradalom kialakulásának okaiban, az eseményekben, a jelszavakban a forradalmi oldal a legitímáció okságát mutatja ki, a forradalmat szentté avanzsálja, szükségszerű körülménnyé teszi, ami a legitímációs folyamat során alkalmazott eszközparkot, döntéseket legitimmé teszi. A forradalom nemcsak önmagát emeli megkérdőjelezhetetlen rangra, hanem azon eszmét is a vallás szintjére emeli, amely mentén a forradalmi események kialakulhattak (legyen az a szabadság, egyenlőség, testvériség hívó szava, vagy proletárszabadság és egyenlőség eszméje, vagy a nemzetszocializmus elvi rendszere). Ezzel szemben az ellenforradalom a forradalmat megelőző államalakulat felhívásával, valamint a forradalmi rezsimek tagadásával legitimálja magát. Ennek során a forradalmi szimbólumokat démonizálja, a korábbi általános rendet megtestesítő rezsimek, társadalmi rendet emeli szinte sérthetetlen, dogmatikus,

¹⁸ Szilágyi (2017): i. m. 11.

erkölcsileg megingathatatlan magasságokba. A forradalom tehát mindkét esetben olyan origó, amely szükségszerűen önigazoló a legitimációs folyamatban, amit eszmékkel és további szimbólumokkal erősítenek.

A legitimációs kivételes hatalmak a legitimáció során a kényszermonopólium gyakorlására saját erőszakszerveket hoznak létre, mivel lényegében a győzelem csak a szemben álló fél totális megsemmisítésével érhető el. Lenin ezt úgy fogalmazta meg, hogy „[a]z állam »külön elnyomó hatalom«. Ebből következik, hogy azt a »külön hatalmat«, amellyel a burzsoázia a proletariátust, a maroknyi gazdag a dolgozók millióit elnyomja, fel kell, hogy váltsa a proletariátus »külön elnyomó hatalma« (proletárdiktatúra).”¹⁹ Általános jellemzőként figyelhető meg, hogy egy ilyen átalakulás során az új hatalom rátelepszik a korábbi erőszakszervekre, és azok állományát szelektálva – akár elbocsátásokkal, akár koncepciók perекkel –, ideológiailag megtámogatva újraszervezi, politikailag a lehetőségekhez mérten megbízhatóvá teszi. Lásd például a Tanácsköztársaságban a Vörös Őrséget és a Vörös Hadsereget, az ellenforradalom során a Nemzeti Hadsereget, vagy az észak-amerikai gyarmatok milíciákból szervezett kontinentális hadseregét. Érdeemes rögzíteni, hogy a bársonyos forradalom is az első között alakítja saját képére az erőszakszerveket. Győzelme vagy vélt győzelme esetén az alkotmányozás lesz, amely „konstituálja a politikai egység formáját és típusát”,²⁰ amelyben rögzítik ezen szervek elvi szerepét. A fenti idézetből pedig világossá válik, hogy ennek gyakorlati feladata a hatalmon lévők érdekeinek védelme, szerencsés esetben a népszuverenitás elvét valló politikai rendszer kialakulása révén; ez a nemzet, a nép szolgálatát jelenti.

A legitimációs kivételes hatalom jellemzője viszont, hogy a korábbi rezsimek hatalomgyakorlási metódusait ismerve azokat alkalmazza; ez hatványozottan igaz az erőszakszervekre. Quinet megfogalmazása szerint ennek értelmében „az unoka az ős vonásait, hajlamait fogja mutatni, a jakobinus diktatúra is visszahozhatta a tiszta monarchia hajlamait, Robespierre leszármazottai pedig Richelieu-höz és Caesarhoz tértek vissza”.²¹ Ez lényegében nem jelent mást, mint azt, hogy a formálódó politikai rezsim az abszolutizmus eszközeihez tér vissza, amely pedig kettős jellemzőben ölt testet. (1) Egyfelől a cél érdekében – ahogyan az Hobbesnál vagy Bodinnél látható²² – a hatalmon lévők decíziós jogköre

¹⁹ Vlagyimir Iljics Lenin: *Állam és forradalom. A marxizmus tanítása az államról és proletariátus feladatai* (1917). Budapest, Szikra, 1949. 25–26.

²⁰ Szilágyi (2017): i. m. 11.

²¹ Furet (2006): i. m. 34.

²² Az abszolút állam elméleti támaszát jelentették Jean Bodin és Thomas Hobbes munkái. „Bodin és Hobbes remek elméleti legitimációt szolgáltatott az erős hatalom alátámasztására: eszerint az alattvalóknak azért kell követniük az uralkodói pozícióban lévő személy által alkotott jogot, mert ő a szuverén. A szuverenitás első elméletei – Bodin fejedelmi, és Hobbes uralkodói

a végletekig kitágul, őket semmi nem köti, csak a hatalom megtartásának szüksége, hiszen ez egybeforrt a létezésükkel. (2) A másik oldalról pedig a hatalom, az erő reprezentációjának szükségességét jelenti, vagyis nem elégséges a hatalom birtoklása, azt időközönként a kormányzottak számára is világossá kell tenni a legitimáció sikere érdekében. A végletekig tágult döntési jogkör és a hatalom reprezentálásának szükségszerűsége szélsőségekben való gondolkodást eredményez, így jelenik meg a politikai gondolkodásban a jók és rosszak tipológiája, a barát-ellenség értékpáros; végső esetben ez szükségképpen a terror eszközének kormányzási móddá emeléséig fokozódik. Az intézményesült terror lehetőségéhez, valamint „az ideológiai megfellebbezhetetlenséghez természetsszerűleg járul az egyének ellenőrzése”, ennek csúcspontján „a jog uralma egyesek rendőri hatalmává fajul”.²³ Viszont, itt is meg kell jegyezni, ha ez az állapot, a legitimációs kivételes hatalom időszakán túl is fennmarad, akkor a rendszer totaliter rezsimnek tekintendő, és a kivételest általánossá formálta.²⁴

Végső soron a legitimációs kivételes hatalom céljaként megfogalmazott általános alkotmányos rend létrehozásához, a politikai hatalom megtartásához, tartós sikeréhez, nem utolsósorban a legitimációhoz szükséges egy stabil, erős intézményrendszer, közigazgatási struktúra kialakítása, amely működteti az újrafogalmazott társadalmi alrendszereket, fenntartja, felügyeli, ellenőrzi a kialakított rend hétköznapijainak működését.

szuverenitása – ekként az abszolút hatalomra törekvő fejedelmeket és királyokat patronáló ideológiái »támasszá« váltak.” [Pongrácz Alex: Az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának változásai. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 5. (2017), 3. 172.] Eme államban az uralkodó joga volt, hogy „rendelkezzen javaikkal, személyükkel és az egész állammal tetszése szerint”. (Jean Bodin: *Az államról – Válogatás*. Budapest, Gondolat, 1987 [1576]. 77.) Az abszolutizmus időszakában a rendek jogai erősen korlátozva voltak, ami abban is megfogható volt, hogy „királyuk engedélye nélkül nem dönthetik meg uralmát, nem térhetnek vissza az egyenetlenkedő sokaság zűrzavaros körülményeihez, S nem ruházhatják át a képviselés jogát jelenlegi képviselőjükről egy másik személyre vagy gyülekezetre. Mert mindenki mindenkivel szemben kötelezve van arra, hogy mindazt, amit a jelenlegi uralkodó cselekszik vagy célszerűnek tart megtenni, sajátjának ismerje el, és saját megbízásából történő cselekedetnek tekintse [...]” (Thomas Hobbes: *Leviatán – Vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma*. Budapest, Kossuth, 2014 [1651]. 115.) Ennek köszönhetően is rögzíthető, hogy „bár a szuverént köti a jog, rendkívüli helyzetekben nem köteles betartani saját ígéreteit S a jog kötöttségeit” [Paczolay (1992): i. m. XI.], ugyanis – ahogyan Bodin fogalmaz – „ha sürget a szükség, az uralkodó mégsem várhatja meg sem a rendi gyűlés, sem a nép beleegyezését, amelynek üdve a bölcs uralkodó előrelátásától és frissességétől függ [...]” [Bodin (1987): i. m. 85.]

²³ Furet (2006): i. m. 52.

²⁴ Lásd bővebben: Cs. Kiss Lajos: A totális állam elmélete és mítosza. *Világosság*, 51. (2010), ősz. 19–40.

Utószó

Schmitt szuverenitásfogalma az általános alkotmányos rendben határozza meg a szuverén személyét, vagyis a hatalom tényleges birtokosát. A kivételes hatalom fennállása idején azonban a szuverén leírására ez alkalmatlan, ugyanis ezen határszituációk esetében kizárólag a fogalom megfordítása vezethet eredményre. Kivételes hatalom idején tehát a szuverén – a hatalom végső birtokosa – az, aki az általános alkotmányos rend létéről dönt, meghatározza annak kereteit, a társadalom szerkezetét, a társadalmi értékeket, a társadalmi értékek mögött húzódó uralkodó eszmerendszert, és nem utolsósorban a politikai hatalomgyakorlás módozatát.

Kérdés, hogy az ezen történeti tapasztalásokon nyugvó legitimációs kivételes hatalmak mit tudnak üzeni, mit tudnak mondani a 21. század államtudományával foglalkozóknak? Ha napjaink biztonsági környezetét nézzük, akkor egyértelműen kirajzolódnak a hibrid konfliktusok (ukrán válság, iszlamista tél), és azok egyik alapvető jellemzője,²⁵ hogy a háttérben meghúzódó – nagyhatalmi – támadó a többfázisú hadművelet során a megtámadott állam politikai, társadalmi, gazdasági rendjét támadja, és végső soron olyan szintű válságot kíván előidézni, amelyben a megtámadott fél rendszeri összeomlanak, így a legitimációs kivételes állapotokhoz nagyban hasonló helyzetet idéz elő: ezen legitimációs kivételes hatalmat kihasználva próbálja magához ragadni a hatalmat vagy a számára megfelelő rezsimet létrehozni. Ebből adódóan az ilyen legitimációs kivételes hatalmak vizsgálata segíthet megérteni az ilyenkor zajló társadalmi, politikai folyamatokat, és megfelelő következtetések révén segítheti az ideális szabályozási környezet kialakítását.

²⁵ Lásd bővebben: Farkas Ádám: Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok. *Honvédségi Szemle*, 148. (2020), 4. 11–23; Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. *Honvédségi Szemle*, 147. (2019), 4. 17–37; Rácz András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. *Seregszemle, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság folyóirata*, 14. (2016), 2. 3–16; Resperger István: *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Budapest, Dialóg Campus, 2018; Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudományi Közlöny*, 27. (2017), 3–4. 3–16.

Felhasznált irodalom

- Bodin, Jean: *Az államról. Válogatás.* Ford. Máté Györgyi, Csűrös Klára. Budapest, Gondolat, 1987 [1576].
- Cs. Kiss Lajos: A totális állam elmélete és mítosza. *Világosság*, 51. (2010), ősz. 19–40. Online: https://epa.oszk.hu/01200/01273/00058/pdf/Vilagosság_2010_osz_019-064.pdf
- Farkas Ádám: Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok. *Honvédségi Szemle*, 148. (2020), 4. 11–23. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.2>
- Furet, François: *A forradalomról.* Ford. Vargyas Zoltán. Budapest, Európa, 2006.
- Hobbes, Thomas: *Leviatán – Vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma.* Budapest, Kossuth, 2014 [1651].
- Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László (szerk.): *Nemzetközi jog.* Budapest, Wolters Kluwer, 2018.
- Kiss Álmós Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. *Honvédségi Szemle*, 147. (2019), 4. 17–37. Online: <https://honvedelem.hu/images/media/5f58be696dc30542944535.pdf>
- Lenin, Vlagyimir Iljics: *Állam és forradalom – A marxizmus tanítása az államról és proletariátus feladatai (1917).* Budapest, Szikra, 1949 [1917].
- Paczolay Péter: Bevezetés. In Carl Schmitt: *Politikai teológia.* Ford. Paczolay Péter. Budapest, ELTE ÁJK, 1992.
- Pethő Sándor: *Norma és kivétel – Carl Schmitt útja a totális állam felé.* Budapest, Doxa Könyvek, 1993.
- Pongrácz Alex: Az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának változásai. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 5. (2017), 3. 168–195. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/ppbmk/article/view/1821>
- Rácz András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. *Seregszemle, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság folyóirata*, 14. (2016), 2. 3–16. Online: <https://bit.ly/3pHS5II>
- Resperger István: *A válságkezelés és a hibrid hadviselés.* Budapest, Dialóg Campus, 2018. Online: <https://bit.ly/3cDwsoX>
- Schmitt, Carl: *Politikai teológia.* Ford. Paczolay Péter. Budapest, ELTE ÁJK, 1992 [1922].
- Schmitt, Carl: *Dictatorship. From the origin of the modern concept of sovereignty to proletarian class struggle.* Cambridge, Polity, 2014 [1921].
- Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudományi Közlöny*, 27. (2017), 3–4. 3–16. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/67458>
- Szigeti Péter: A decizionizmus két terepe Carl Schmittnél: a szuverenitás makro- és a bírói ítélet mikroszintjén. *Világosság*, 44. (2003), 7–8. 103–118. Online: www.vilagosság.hu/pdf/20031018121650.pdf
- Szigeti Péter: A decizionizmus két terepe Carl Schmittnél – szuverenitás makro- és a bírói ítélet mikroszintjén. In Cs. Kiss Lajos (szerk.): *Carl Schmitt jogtudománya – Tanulmányok Carl Schmittől.* Budapest, Gondolat, 2004.
- Szilágyi Péter: A Verfassungslehre, mint különös és különleges államelmélet. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, (2017), 10. Online: <https://bit.ly/3cDwRHZ>